

ἐπὶ τὴν δέσποιναν ἀπιδεῖν φιλοσοφίαν;» Αἴτιον δὲ τοῦ κακοῦ τούτου εἶναι, κατὰ τὸν Δούκαν, οἱ πολλοὶ καὶ μάταιοι κανόνες «ἡ πολυκάνων κατάρχ, ἐξ ἣς ὡσπερεὶ πᾶσαν σοφίαν ἔξαρύσεσθαι προσδοκῶντες, λανθάνομέν γε ἡμᾶς αὐτοὺς ἀντικρυς Θερσῖται γινόμενοι, πολλὰ μὲν ἀγορεύοντες, δλίγα δὲ κατορθοῦντες, πάνυ τοι νὴ Δι' ἀκανθώδει καὶ ὑλομανούσῃ ὑπὸ τῶν ματαίων ἐκείνων κανόνων καὶ λεκτικῶν τεχνυδρίων, καὶ δλως τετρυχωμένη χρῶμενοι τῇ ὁδῷ. Ἀλλὰ γενώμεθα ἡμῶν αὐτῶν παύσωμεν περιττῶς τε καὶ ἐπιβλαβῶς κανόνας ἐώλους τε καὶ ἀξυτελεῖς διὰ βίου ἔξουχούς ζοντες· ἐγκύψωμεν τοῖς συγγραφεῦσι». Μετὰ τὴν ματαίαν δὲ ταύτην παρέκβασιν ἀναλαβὼν ὁ Δούκας νέας δυγάμεις, πραγματεύεται ἀγοργύτως «περὶ τῶν τοῦ πλαγιασμοῦ ἀνορθωτικῶν μορίων»!]

Φύλαξ καὶ θεράπων τῶν παραδεδομένων παιδευμάτων οὐχὶ δὲ καὶ καινῶν διδέκτης, ἐθελόπονος ἐργάτης ἀλλ' οὐχὶ τεχνίτης αὐτόγομος, ὑπὸ τὸ κράτος διάγων τῆς πέδης τοῦ παρελθόντος, ἣς γῆσθανετο μὲν τὰ δύσυνηρὰ σφῆγματα ἀλλὰ δὲν ἥδύνατο νὰ διαρρήξῃ τοὺς σιδηροῦς χρίκους, ἐλευθέριες, ἐνάρετος καὶ φιλόπατρις διδάσκαλος ἀλλ' ἀμοιρος πάσης ἀρχεβούλου εἰσηγήσεως, δὲ Νεόφυτος Δούκας δὲν ἦτο ίκανὸς νὰ τέμῃ νέας δῖδοντος, ἐσπούδασεν διμως νὰ ἀνασκευάσῃ ἐν παρόδῳ καὶ οὐχὶ ἀλόγως τινὰς τῶν θεωριῶν τοῦ Κοραῆ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ σύδαιμῶς θὰ ἐκπλαγῇ δὲ ἀναλογιζόμενος δτι ἐνίστε καὶ τῆς μετρίας διανοίας δὲ φθαλμὸς δύναται νὰ διαχρίνῃ τὰς μικρὰς παρεκκλίσεις εἰς ἀς ὑποπίπτουσιν ἀνεπαισθήτως αἱ μεγάλαι διάνοιαι ἐν τῷ μεταρσίῳ αὐτῶν πτερώματι. Ἐν τῇ διατριβῇ περὶ τῆς λαλουμένης γλώσσης (1814) δὲ Δούκας ἐποίησατο πρῶτος πολλὰς καὶ δρθάς ἐνστάσεις εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γραφέντα περὶ τῶν μελλοντικῶν τύπων τῆς καθωμιλημένης. «Περὶ δὲ τοῦ μέλλοντος (λέγει πρὸς τοὺς Κοραϊστὰς) τὸν δποῖον εἰσχγαγόντες, αἰσχύνεσθε ἥδη νὰ τὸν ἀφῆσετε, τὶ δν εἴπομεν περὶ τούτου; . . . Τὸ «θέλω γράψῃ» ὡς ἀνδρες, ἐὰν ἥτε φιλόσοφοι καὶ ἀνθρώποι λογικοὶ, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικοὶ, δὲν εἶναι ἀπαρέμπρατον, ὡς ὑπολαμβάνετε, ἀλλ' ὑποτακτικὸν προφανῶς. ἄρα γε δὲν τὸ βλέπετε; τὸ βλέπετε, ἀλλὰ προσποιεῖσθε· πρῶτον τὸ «θέλω» φυσικῶς φέρεται πρὸς ἐνεστῶτα καὶ ἀδριστον κατὰ τὸ πολλάκις καὶ ἀπαξ ἐν χρείᾳ· σεῖς δὲ, ὡς ἀνδρες, ὑπερβάντες τῆς γλώσσης τὴν φύσιν, ἀποδίδετε αὐτὸν ἀντιφιλοσόφως καὶ πρὸς τρίτον, τὸν μέλλοντα· δπερ ἐστὶν ἀπαράδεκτον ἐν τῷ λόγῳ· δηλον δὲ τοῦτο ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, πρῶτον μὲν ἐκ τῶν τοῦ ἀορίστου δευτέρου,

τὰ ὄποια ἔχουσι μάλιστα ἐναργῆ τὴν διαφορὰν ἐν τῷ ὑποτακτικῷ. Ἐ-
πειδὴ καθὼς λέγομεν, ἔρχομαι, ἐλεύσομαι, θέλω ἔλθη, οὕτω καὶ γράφω,
γράψω, θέλω γράψῃ· καὶ καθὼς μένω, μενῶ, θέλω μείνῃ· καὶ σπείρω,
σπερῶ, θέλω σπείρῃ· οὕτω καὶ βάπτω, βάψω, θέλω βάψῃ, καὶ εὑρήσω,
θέλω εὑρῇ· πάντα δηλονότι συμφώνως πρὸς ὑποτακτικὸν φυσικῶς. Ἐ-
πειτα, ἐὰν ἦτον Μέλλων, ἀνάγκη ἦν νὰ τρέχῃ καὶ ἐν τοῖς παθητικοῖς
ἢ γλῶσσα πρὸς μέλλοντα· ἀλλ' οὐδαμοῦ κατ' οὐδένα τρόπον δέχεται
τοῦτο, ἀλλὰ τρέχει πάλιν ὅμοίως πρὸς τὸν ἀόριστον, οἷον, θέλω φάγῃ,
θέλω φάγωθῇ· θέλω πίῃ, πιωθῇ· θέλω διδάξῃ, θέλω διδαχθῇ. Ἐγεις
ἐνταῦθα ἀποχρῶντα λόγον πρὸς ἀντιλογίαν; οὐχί. Δῆλον δὲ πρὸς τού-
τοις καὶ ἐκ τοῦ, εἶχα διδάξῃ, εἶχα διδαχθῇ, εἶχα πορευθῇ, καὶ τὰ ἀλλα
ῶσαύτως. Ἀλλὰ σεῖς, ὃ ἄνδρες, ἐξηπατήθητε ἐκ τῆς συμπτώσεως τῶν
τριῶν στοιχείων τοῦ μέλλοντος σ, ξ, ψ, τὰ ὄποια εἰσὶ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν
τῷ ὑποτακτικῷ ἀορίστῳ. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ λάβητε εἰς ἀπόδειξιν καὶ τὰ
Ἀμετάβολα μάλιστα λ, μ, ν, ρ, ἐξ ὃν διακρίνεται ἡ διαφορὰ ἑκατέρων·
καὶ προσέτι νὰ στοχασθῆτε τὰ ἐκ τοῦ δευτέρου ἀορίστου ὑποτασσόμενα·
οἷον, θέλω μείνῃ, σπείρῃ, ψάλῃ· καὶ θέλω φάγῃ, πίῃ, βάλῃ, λάβῃ,
ἀπειρα τὰ τοιαῦτα· τῶν δποίων δὲν ἡμπορεῖτε νὰ προφασισθῆτε εὐλό-
γως, ὅτι ἡ κατάχρησις ἀνεβίβασε τὸν τόνον μὲ τὸν καιρὸν, καθὼς κα-
τεβίβασε τῶν δύο ἐκείνων, θέλω λίθη καὶ θέλω εἰπῇ ἐξ ἀποκοπῆς, θέλω
δῆ (ἢ βαρβαρικώτερον θέλω δῆ) καὶ θέλω πῆ. Οὗτως ἔχει ταῦτα, ὃ
ἄνδρες· καὶ μοι χαρίσασθε τοῦτο πιστεύσαντες, χωρὶς νὰ ζαΐζητε τὸν
ἐγκέφαλόν σας, ζητοῦντες σοφίσματα· τὸ δὲ γράφειν ἔτι, θέλω φάγειν,
θέλω πίειν, θέλω ἔλθειν, θέλω εὕρειν, διδάξειν, φανερωθῆν, ρέυστωθῆν,
ἀναβῆν, γενηῆν ἢ γενεῖν ἢ γένειν, αἰσχύνη καὶ ὅνειδος τοῖς τε
ἐφευρηκόσι τοῖς τε δεξαμένοις.... Ἀλλὰ πῶς δύναται νὰ συνταχθῇ,
φησὶ, πρῶτον μὲ τρίτον πρόσωπον, θέλω (ἴνα) ἔλθῃ; καὶ ποῖος γὰλοή,
ὅταν ἐγὼ περὶ ἐμχυτοῦ λέγω τοῦτο; Ἀλλ' αὕτη ἐστὶ θεωρία σχολαστική
καὶ μωρά· ἐπειδὴ δὲν αἱ οὔτω προστιθέμενος περιττῶς, ἀφαιρεῖ σοι τὴν
φύσιν τοῦ Μέλλοντος, καὶ εἰς προαιρεσιν μεταβάλλει τοῦ λόγου τὴν
ἔννοιαν. Ἀφεις λοιπὸν τὴν παράδοξον ταύτην ίκανοποίησιν καὶ θεώρει τὸ
πρᾶγμα ἀπλῶς καὶ δικαίως, ὃς ἐστὶν ἐν τῇ φύσει· εἰδὲ καὶ ἀφεύ-
κτως ζητεῖς τῆς παραφθορᾶς τὴν ἀρχὴν, ἀν μοι πιστεύῃς, ζωας ἔχει οὕτως.
Ἡ φιλολογία τῶν Ἑλλήνων ἐξέλιπε, τὰ βιβλία ἔλειψαν, ἡ ἀνάγνωσις
ἔπαυσεν, δὲ κάλαμος ἐνεκρώθη, δὲ λαὸς ἐβαρβαρώθη, τὰ πάντα ἀφεῖλεν
ἢ τύχη, δὲ χρόνος· τότε ἀγράμματοι ὅντες οἱ ἀνθρώποι, ὥμιλουν ὅπως

ἐδύναντο, ἐξ οὐδεμιᾶς ἀρχῆς καὶ κανόνων ὅρμώμενοι· δθεν δυσκολευόμενοι γὰρ εὔρωσι τὸ ἐλεύσομαι, ἔλεγον, μέλλω ἵνα ἐλθω· κατὰ δὲ τοῦτο, καὶ θέλω γὰρ ἐλθω· εἶτα θέλα ἐλθω (ώς εἴτι καὶ νῦν ἐν Ἱωαννίνοις), ἔπειτα θὲ γὰρ ἐλθω· καὶ ὕστερον θὲ ἐλθω· μετὰ δὲ τούτους πάλιν οἱ τὸ καθαρώτερον τῆς γλώσσης διώκοντες, ἀνεπλήρωσαν εἰς τὸ θέλω ἐλθω, θέλεις ἐλθητοί, θέλει ἐλθη· ἀλλ' ἵνα μὴ δύο φήματα δυσχερῶς καὶ μάτην μεταβάλλωνται κατὰ πάντα τὰ πρόσωπα, ἀφῆκαν τὸ δεύτερον εἰς τὸ τρίτον πρόσωπον ἄχλιτον. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ παρ' ὑμῶν ἄλλως ἄλλοτε διορθούμενον καὶ φθειρόμενον. Πιστεύεις μοι νῦν; πιστεύω». Πρὸς δόξαν τοῦ σεβασμίου Ἡπειρώτου πρέπει τελευταῖον γὰρ σημειώσωμεν ὅτι ἡ ὑποκώφως ἀμά τῇ ἐκδόσει τοῦ «Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» ἀρξαμένη ἔρις διήρκεσε κατὰ διαλείμματα καὶ ἐν παρέργῳ ἐπί τινα ἔτη, εἶτα δὲ, λίως ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὑπενέδωκεν εἰς ἀρρήτον τινα ἀμοιβαλαν τῶν ἐριζόντων εὐλάβειαν. Ο μὲν Κοραῆς ἐνόησεν δτι ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Δούκα οὐδεμία ἐλάγθανεν ἔχθρα, τοῦτο δὲ ἐγένετο φανερὸν καὶ ἐπὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Κοραῆ, ὃν οὐδεὶς ἄλλος οὔτε ἐθρήνησεν, οὔτε ἐνεκωμάσεν μετὰ μείζονος ή δ Δούκας εἰλικρινείας καὶ θαυμασμοῦ, ἀνακηρύξας αὐτὸν πάντων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων σοφώτατον καὶ ἔτερον Σωκράτην.

Πολλῷ τοῦ Δούκα ὑποδεέστερος κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν παιδείαν ἦτο δ τοῦ Κοραῆ ἀμείλικτος ἔχθρος, Παναγιωτάκης καγκελλάριος Κοδρικᾶς, πρώην «μέγας γραμματικὸς τῆς αὐθεντείας Βλαχίας καὶ τῆς Δραγουμανίας τοῦ Βασιλικοῦ Στόλου». Γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις, ὑπερμεσούσης τῆς δικτωκαιιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, δ Κοδρικᾶς ἐξεπαιδεύθη τὸ πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶτα δὲ ἐν Βουκουρεστίῳ, σχολαρχοῦντος τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου. Ἀνεψιὸς μητρόθεν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Παρθενίου, συνησθάνετο τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν του ὡς ἂν ἦτο γνήσιος ἀπόγονος τοῦ Θησέως καὶ τοῦ Κόδρου. Ο Δικαίαρχος λέγει που «εἰλικρινεῖς Ἀθηναῖοι μεγαλόψυχοι»· ἀλλ' ὁ εὐπατρίδης Ἀθηναῖος Κοδρικᾶς καίπερ καυχώμενος ἐπὶ γένους λαμπρότητι, σπανίως μὲν ἐφάνη μεγαλόψυχος, συχνὰ δὲ πυκνὰ ἐφωράθη μικρόψυχος καὶ μικρολόγος, καὶ δλως ἀγευστος τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἐπιεικείας ἐκείνης ἐφ' ᾧ διέπρεπον οἱ πάλαι Ἀθηναῖοι. Μεστὸς «πυεύματος» ἀλλ' ἀλαζών καὶ πεφυσημένος τὰς φρένας, ἐγένετο πρόξενος μεγάλου θορύβου, ἐπέδειξε δὲ διὰ τῆς φιλοταράχου συμπεριφορᾶς του ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ῥηθὲν περὶ τῶν Ἀθηναίων «ὦστε, εἴ τις αὐτοὺς ἔυγελῶν φαίη» πεφυκέναι ἐπὶ τῷ

μήτε αὐτοὺς ἔχειν τῆσυχαν, μήτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐάν, δρθῶς
ἄν εἴποι». Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνεφορήθη τῶν κατὰ τὴν βυζαντινὴν
παράδοσιν ἀριστοκρατικῶν ἀρχῶν, αἵτινες συνιστῶσι τῆς ζηλωτῆς εὐγε-
νείας τὸ δίπτυχον· ἐλθὼν εἰς συνάφειαν πρὸς «εὐγενεῖς», «ἱεράρχας»
καὶ «ἀρχοντας» συνέλαβεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διάπυρον ἀπέχθειαν κατὰ
παντὸς κοινοῦ καὶ ἀσήμου τὸ γένος ἀνθρώπου, διεῖλε δὲ τὴν ἑλληνικὴν
κοινωνίαν εἰς δύο ταξεις, τὴν τῶν εὐπατριδῶν καὶ τῶν χυδαιών· καὶ
ἐκείνην μὲν ἀπήρτιζον οἱ ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐν Ἀθηναῖς γεννηθέντες,
πρὸς δὲ τούτοις πάντες οἱ ὑπάλληλοι τῆς Πύλης, τοῦ Πατριαρχείου καὶ
τῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ αὐθεντῶν· ταύτην δὲ, πάντες οἱ ἄλλοι, ὅσοι μὴ
ἡντύχησαν νὰ γεννηθῶσιν ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐν Ἀθηναῖς, καὶ νὰ θητεύ-
σωσι παρ' Επισκόποις καὶ Αὐθένταις. Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς καθ' ἡμᾶς
ἔκατοντας εἰτηρίδος ὁ Κοδρικᾶς ἀπεδήμησεν εἰς Γαλλίαν ὡς ἀκόλουθος
πρεσβείας διθωμανικῆς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἴτε ἀπολυθεὶς εἴτε ἀπολιπών
αὐθορμήτως τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν, κατεστάθη διερμηνευτὴς τῆς κα-
θωμαλημένης ἑλληνικῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας.
Εὔφυης, εὔθυμος, διμιλητικὸς, φιλοπράγμων, περὶ πολλὰ καὶ ἐπιπολῆς
λόγιος, ἐντριβέστατος δὲ περὶ τὴν γαλλικὴν, ἐγένετο εὐπρόσδεκτος εἰς
πάσας τὰς φιλολογικὰς διαλέξεις. «Ἐν ταῖς συγαναστροφαῖς τῶν Παρισίων
(λέγει ὁ Brunet de Presle) ἡ εὐφυὴς καὶ δριψεῖα λαλιά του ἀνέδειξεν
αὐτὸν ἀληθῆ Ἀθηναῖον». “Ἐτερος δὲ σοφὸς Γαλάτης, ὁ Boissonade,
ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Κοδρικᾶς θὰ ἔφερε δόξαν καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀ-
θηναῖς· M. Codrica qui, né dans l' Athènes moderne, eût par l' élé-
gance de son esprit et la politesse de son goût, fait honneur à l'
ancienne Athènes. ”Ἐτερος πάλιν Γαλάτης, ὁ Mondry Beaudoin, ἐκδοὺς
τῷ 1883 λατινιστὶ πραγματείαν περὶ τοῦ Κοραῆ, ἐγχωμιάζει τὸν Κοδρικᾶν
ὡς ἄνδρα πολυμαθέστατον καὶ κράτιστον ἑλληνιστὴν, κατὰ τὴν γνώμην
δέ τινων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κοραῆ ἀγχινούστερον· vir erat doctissimus, li-
beralibus sententiis ornatus, peritissimus linguae graecae, quem mon-
nulli ingenio praestantiorem Korai habent Ἀλλὰ θὰ ἴδωμεν παρακα-
τιόντες ὅτι τοῦ Κοδρικᾶ ἡ ἀγχίνωις, παραβαλλομένη πρὸς τοῦ Κοραῆ
τὰς ἀγαθὰς φρένας, ἐλέγγεται οὖσα κουφόνοια. Ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Κο-
δρικᾶς ήσαν δύο φύσεις, ὅλως ἀντίθετοι ἀλλήλαις, ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ
συμφωνοῦσαι, ὅτι ἀν ἐκείνος κατέτριψε δλον τὸν βίον ἀποσκοπῶν εἰς τῆς
Ἑλλάδος τὸ ἀγαθὸν, καὶ ὁ Κοδρικᾶς, ἔστω καὶ ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν
ἰδίων προληψεων, ἐσπούδασε νὰ φανῇ ὡφέλιμος πρὸς τὴν πατρίδα δια-

φιλολογικῶν καὶ πολιτικῶν συγγραφῶν, ὡν ἡ ἀξία εἶναι μὲν ἀμφίλογος, ἀλλὰ μαρτυρεῖ ἐνιαχοῦ τὴν φιλογενῆ τοῦ γράψαντος προσάρεσιν. Τὸ πρῶτον τοῦ Κοδρικᾶς φιλολογικὸν ἔργον εἶναι ἡ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασις τοῦ πολυχρότου τοῦ Fontenelle πονήματος *Entretiens sur la pluralité des mondes*, ἐκδοθεῖσα ἐν Βιέννῃ τῷ 1794. Τὸ δόρος τῆς μεταφράσεως εἶναι ἄκομψον καὶ ἀκαλλές καὶ δὴ καὶ μιξοβάρβαρον. Ὁ Κοδρικᾶς ἔγραψε τὴν ἑλληνικὴν καθ' ὃν τρόπον ἀπαντεῖς σχεδὸν οἱ σύγχρονοι λόγιοι· δὲν πρέπει ἐπομένως νὰ κατακριθῇ ὅτι ἡτο ἐκ τῶν πολλῶν ναρθηκοφόρων καθ' ἧν γρόνου στιγμὴν διλίγοις ὑπῆρχον Βάκχο. Τὸν Κοραῆν ἐσκανδάλισεν, οὐχὶ τοσοῦτον ἡ μιξοβάρβαρος τοῦ βιβλίου μετάφρασις ὃσον ἡ δουλοπρεπής αὐτοῦ ἐπιγραφὴ καὶ ἀφιέρωσις. Ὁ Κοδρικᾶς ὥφειλε πολλὰ πρὸς τὸν φιλόμουσον ἡγεμόνα τῆς Βλαγίας Ἰωάννην Σούτσον, οὗ ἔχρημάτισε γραμματικὸς (1783) καὶ οὗ τῇ εἰσηγήσει ἐπεχείρησε τὴν μετάφρασιν. Ἡ ἐπιγραφὴ καὶ ἡ ἀνάθεσις αὕτη θὰ ἐγίνοντο εὐπρεπῶς, ἂν δὲ Κοδρικᾶς εἴχεν οἷον δὲν Κοραῆς ἡθος ψυχῆς. Ἄλλ' ὁ εὐγενῆς καὶ τῶν εὐγενῶν ὑπέρθερμος θιασώτης Κοδρικᾶς ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ καὶ ἡ ἀνάθεσις τοῦ βιβλίου ἔδει νὰ λεπτουργηθῶσι κατὰ τὰς προσφωνήσεις τῶν δούλων Ἀθηναίων πρὸς τινας ῥωμαίους αὐτοκράτορας. Ἀντὶ λακωνικῆς καὶ ἀξιοπρεποῦς ἐπιγραφῆς ἐπέθηκεν δὲν Ἀθηναῖος ἐρμηνευτῆς τόνδε τὸν τίτλον. «Ομιλίαι περὶ πληθύος κόσμου τοῦ Κυρίου Φοντενέλ, τοῦ ἐκ τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς τε κυρίου Γαλλικῆς, τῆς τῶν Ἐπιστημῶν, τῆς τῶν Ἐγκυκλίων μαθημάτων, τῆς ἐν Λόνδρᾳ, τῆς ἐν Νανσί, τῆς ἐν Βερολίνῳ καὶ τῆς ἐν Ρώμῃ, μεταφρασθεῖσαι ἀπὸ τῆς γαλλικῆς διαλέκτου εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἀπλῆν Ῥωμαλίκην γλῶσσαν, καὶ ὑποσημειωθεῖσαι παρὰ Παναγιωτάκη Καγκελλαρίου Κοδρικᾶ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν, διὰ προσταγῆς τοῦ ὑψηλοτάτου, εὺσεβεστάτου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος μεγαλοπρεπεστάτου πάσης Μολδοβλαχίας, κυρίου Ἰωάννου, Μιχαήλ, Κωνσταντ. Σούτζου Βοεβώδα· τύποις ἐκδοθεῖσαι ἡδη τὸ πρῶτον διὰ δαπάνης τῆς αὐτοῦ Ὑψηλότητος, ἐπὶ τρίτης τοῦ Ὑψους του ἡγεμονείας, τὸ πρῶτον ἡδη ἐν Μολδαύᾳ εὐδαιμόνως ἡγεμονεύοντος, οὗ τῷ ὑψει καὶ ὑποκλινῶς ἀφιερώθησαν. Ἐν Βιέννῃ 1794. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ τυπογραφίᾳ Γεωργίου Βεντότη». Πῶς ἡτο δυνατὸν νὰ ἀνθιφορήσῃ δὲν εἰς τὴν δακτικὴν γῆν ἀντὶ τοσούτων καὶ τηλικούτων πόνων φυτευθεὶς ἑλληνισμὸς, ἀφ' οὗ οἱ μὲν ἡγεμόνες ἐθήρευον τὴν πολυτελῆ μᾶλλον ἐπίδειξιν τῇ τὴν οὐσίαν, οἱ δὲ λόγιοι προέπεμπον εἰς τὸ κοινὸν τὰ φιλολογικὰ αὐτῶν ἔργα διὰ τοιούτων κολακιῶν καὶ ἀπρεπῶν προσοιμίων;

“Απαξί μόνον, κατά τὸ 1804, έτυχε νὰ ἔλθῃ ὁ Κοδρικᾶς εἰς προσωπικὴν πρὸς τὸν Κοραῆν συνάφειαν, ἀλλ’ ἡ πρώτη ἄμφι καὶ τελευταῖα αὕτη ἔντευξις ἦτο ἡ βαλβίς τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἔχθρας. Ὁ μὲν Κοραῆς ἀπέφυγε τοῦ Κοδρικᾶς τὴν γνώρισιν, ἀλλως τε καὶ διότι ἦτο σφόδρα πρωκτειλημμένος ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ προμνημονεύθέντος βιβλίου· δὲ Κοδρικᾶς, διατρίβων ἥδη ἐν Παρισίοις καὶ ἀκούι ὑπὸ πάντων ἐπαινούμενον τὸν σοφὸν Χῖον, ἥθελησε νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἄνδρα. Τὰ κατὰ τὴν συγάντησιν διηγεῖται ἐλληνίζων ποστοῖς καὶ χυδαιίζων, σολοιχίζων τε καὶ βαρβαρίζων αὐτὸς ὁ Κοδρικᾶς, ἀδηλοὺς μεθ δπόσης φιλαληθείας καὶ ἀκριβείας ἀλλὰ βεβαίως μετὰ πολλῆς τῆς αὐθιδείας καὶ ἔμπαθείας. «Οταν δὲ Κοδρικᾶς (λέγει αὐτὸς οὗτος περὶ ἑαυτοῦ), οὔτερον ἀπὸ πέντε χρόνους τῆς εἰς τὸ Παρίσι διατριβῆς του, ἀπήγνησε διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸ Κεραμικὸν τοῦ Παρισίου, ἦτοι εἰς Τουλιερίας, τὸν Φιλόσοφον (πρὸς ἔντευξιν τοῦ ὄποίου κατὰ ζήτησιν τοῦ Κοδρικᾶς, φίλος τις τῶν εὐκλεεστέρων σοφῶν τῆς Εὐρώπης τὸν Ὀδηγησεν) δὲ Κοδρικᾶς, κατὰ τὴν ἐν τῷ πολιτεύματι συνηθισμένην εὐπροσηγορίαν, εἶπε πρὸς τὸν Φιλόσοφον «χαίρομαι, σοφολογιώτατε, ὅποῦ ἀξιώθηκα νὰ κάμω πρωσωπικῶς τὴν γνωρημάτων σας, τὴν δποίαν πρὸ τοσούτου καιροῦ ἐπιθυμοῦσα». Απόρησεν δὲ Κοδρικᾶς βλέπωντας τὸν φιλόσοφον δτι κατηφίασεν, ὡς ἀγαντισμένος, χωρὶς νὰ προφέρῃ οὐδὲ λέξιν πρὸς ἀπόκρισιν· μὴν ἡμπορῶντας δύμας νὰ ἔννοησῃ τὸ αἴτιον, ἐξηκολούθησε μὲ τὴν αὐτὴν εὐπροσηγορίαν, ζητῶν ἀδεικν παρὰ τοῦ Φιλοσόφου νὰ ὑπάγῃ καὶ εἰς τὸ κατάλυμά του πρὸς χαιρετισμόν. Εφ’ ὃ δὲ Φιλόσοφος ἀπεκρίθη «ἐγὼ είμαι πάντοτε εἰς τὴν κατοικίαν μου, καὶ δποίος ἀγαπᾷ ἐμπορεῖ νὰ μὲ ἐνταμώσῃ». Αὐτῆς τῆς ἐπὶ ποδὸς δμιλίας διεκλυθείσης, τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ δὲν ἔλειψεν δὲ Κοδρικᾶς νὰ ὑπάγῃ εἰς χαιρετημάτων τοῦ Φιλοσόφου. Αλλὰ πωία ἐστάθη ἡ ἀπορία του δταν ἥκουσεν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Φιλοσόφου τὴν ἐξήγησιν τῆς χθεσινῆς κατηφείας του! Βεβαιότατα κανένας ἀνθρωπος, μὲ ἀνθρώπους συζήσας, δὲν ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἰδεασθῇ! “Ἄς ἀφίσωμεν αὐτὸν τὸν ἴδιον νὰ τὴν κάμῃ! Μετὰ τὸν πρῶτον λοιπὸν συνήθη χαιρετημάτων, εἰς τὸν δποίον ἀπεκρίθη μὲ μεγάλην ψυχρότητα, καταχέρισεν δὲ Φιλόσοφος νὰ λέγῃ πρὸς τὸν Κοδρικᾶν. «Αν δὲν ἔντρεπόμην χθὲς τὸν τίμιον ἀνθρωπον μὲ τὸν δποίον ἥσουν συνοδευμένος ἥθελα σὲ ὑβρίσῃ (τότε δὲν ἵξευρεν ἀκόμη δὲ Φιλόσοφος δτι πρέπει νὰ λέγωμεν «ἥθελα σὲ ὑβρίσειν») διὰ τὴν δποίαν ἔδειξες ἀλαζωνείαν λέγωντας δτι πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμεις νὰ κάμης

τὴν γνωρημάτιν μου, τὸ δποῖον θέλει νὰ εἰπῇ ὅτι ἐγὼ εἶμαι κατώτερός σου, καὶ εἶχα γρέος νὰ ὑπάγω πρῶτος εἰς σὲ, ἐγὼ ἀνάμεσα σοῦ καὶ ἐμοῦ δὲν γνωρίζω ἄλλην καμμίαν διαφορὰν παρὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ ἐγὼ εἶμαι παρὰ σὲ πλέον ἡλικιωρένος». Αὐτὴν τὴν τεραστίαν ἐξήγησιν τὴν ἐπρόφερεν ὁ Φιλόσοφος, μὲ τόσου θυμὸν, ώστε ἐβιάσθη ὁ Κοδρικᾶς νὰ τῷ εἰπῇ. — «Ἐξέχασες, Σοφολογιώτατε, ὅτι εἶσαι εἰς τὴν κατοικίαν σου καὶ ἐγὼ ἡλιθα πρὸς χαρετη σμόν σου». Ταῦτα ἀφηγούμενος ὁ Κοδρικᾶς προστίθησιν ὅτι «τὸ κύριον αἴτιον τῆς τότε μεγάλης δργῆς τοῦ Κοραῆ, ἡτα κυρίως καὶ ἐξχιρέτως ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀναφανεῖσα ἔκδωσις τῶν περὶ τῆς Κοινῆς Διαλέκτου [Παρατηρήσεων τοῦ Κοδρικᾶ, καθ' ὅτι τότε προσφάτως εἶχεν ἐκδοθῆ ἡ τοῦ Βενκαρία μετάφρασις, καὶ ὁ Κοδρικᾶς δὲν ἀνέφερε τὸ ὑφος τοῦ Κοραῆ ὡς παραδειγματικόν], εἰς καιρὸν δόποι ἀνέφερε τὸ ὑφος τοῦ Μηνιάτη». «Ἄν ὁ Κοραῆς ἐφέρετο ἀνέκαθεν μετὰ μείζονος ἀνοχῆς πρὸς τὸν Ἀθηναῖον εὐπατρίδην, ἵσως θὰ ἀπετρέπετο ἡ ὕστερην δεινωθεῖσα καὶ αὐτὸν τὸν Κοραῆν ἐνδομύχως λυπήσασα ἔρις· ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι ὁ Κοδρικᾶς ἡτο φύσει φιλόνικος, ἐν ἐπιγνώσει δὲ ἐξετράχυνε τὸν Κοραῆν διὰ προπτεῶν καὶ ὑβριστικῶν ἀποκρίσεων. Κατὰ τὴν προμνημωνευθεῖσαν συνδιάλεξιν (ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἀκριβῶς διηγεῖται τὰ κατ' αὐτὴν ὁ καγκελλάριος Παναγιωτάκης), ὁ Κοραῆς εἶπε πρὸς τὸν Κοδρικᾶν. «Σεῖς εἶσθε οἱ μεγαλήτεροι ἔχθροι τῆς Ἐλλάδος. — Διατί; ἡρώτησε μὲ ἀπορίαν ὁ Κοδρικᾶς. — Διότι ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν σας νὰ ὀνομασθῆτε ἀρχοντες, μ' ὅλον ὅτι εἶσθε δοῦλοι, καὶ δούλων χειρότεροι, συνεργεῖτε εἰς τὴν δουλείαν τῆς Ἐλλάδος. — Καὶ τί ἔπρεπε νὰ κάμιαμεν; — Νὰ γίνητε γεωργοί, βακαλιδες. — Ἄλλ' ἀν ἡμεῖς, σοφολογιώτατε, ἐγινώμεθα γεωργοί ἡ Πακκάλιδες, ἡ Σοφολογιότης σου ἔπρεπε νὰ μείνῃς Μυλωνᾶς ἡ Κηπούρος, καθ' ὅτι κανένας δὲν ἥθελεν ἔχη χρείαν τῆς φιλοσοφίας σου». Ο Κοδρικᾶς καταγγέλλει τὸν Κοραῆν ὡς μὴ αἰδεσθέντα νὰ ὀνομάσῃ βαρβαρὸν τὸν εὐφραδέστατον Μηνιάτην, εἶτα δὲ προσθέντα μετὰ βαρβαρικῆς ἀναίδειας, «καθὼς καὶ σὺ λέγωντας περὶ Πληθύνος Κόσμων εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ Φοντενέλου, ὡς νὰ μὴ ἡτον ἐλληνικὸν νὰ εἰπῇς περὶ πληθύνος κόσμων. — «Δὲν ἡμποροῦσα (ἀπεχρίνατο ὁ Κοδρικᾶς) νὰ εἴπω περὶ πληθύνος κόσμων, καθ' ὅτι εἰς τὴν ὄμιλίαν τῶν Εὐγενῶν ἡ λέξις Πληθύνος συγηθίζεται ἐπὶ τοῦ δχλου. «Οθεν Πληθύνος λέγοντες οἱ εὐγενεῖς ἐννοοῦν τὸν δχλον, τὸν χύδην λαδόν.

ώστε άν τις ξέλεγα περὶ πληθούς κόσμων ήθελαν ἐκλάβη ὅτι ὁ λόγος εἶναι περὶ τοῦ ὄχλου, περὶ τοῦ χύδην λαοῦ τῶν ἀγνωρίστων κόσμων, καὶ ὅχι περὶ τῆς φιλοσοφικῆς ὑποθέσεως τῆς Πληθύος τῶν Κόσμων, τὴν ὅποιαν ὑποθέτει ὁ Φοντενέλ». — Αὐτὴν ἀπόκρισις ἔφερε τὸν Φιλόσοφον εἰς τόσον θυμὸν, ώστε διλως ἔξω φρενῶν ἀνταπεκρίθη. «Καλὲ τί μοῦ λέγεις; καὶ δὲν λέγομεν πληθίς πεπώνια; πληθίς ἀγγούρια»; — Ο Κοδρικᾶς ὑπομειδιάζων ἀπελογήθη. «Δὲν ξεύρω ἄν τὸ λέγετε η Σοφολογιότης σας . . . ξεύρω δὲν τὰς τοιαύτας ἐκφράσεις τὰς συνηθίζουν οἱ χυδαῖοι, ἐγὼ διμως δὲν ἔγραψα μήτε πρὸς χυδαίους, μήτε διὰ χυδαίους». Ο διάλογος αὗτος τεκμηριοῦ τὴν μεγάλην τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Κοδρικᾶ ἀντίθεσιν· ἀλλ’ ὁ τῶν εὐγενῶν συνήγορος καὶ ὑπέρμαχος ἤγγει βεβχίως δὲν παρὰ πολλοῖς τῶν παλαιῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀπαντᾷ τὸ «πληθὺς» ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας καὶ τὸ «πληθίς» = ὄχλος. Παρ’ Ομήρῳ λ. χ. οὐδὲν ἡ εὐγένεια εἰς οὐδένα ὑπόκειται ἐνδοιασμὸν, τὸ «πληθὺς» σημαίγει κατ’ ἔξοχὴν τὸν λαὸν κατ’ ἀντίθεσιν τῶν ἀρχόντων. «Ἄν δὲ τὸ «πληθίς» κατὰ τὴν διάλεκτον τῶν εὐγενῶν, δηλοῖ τὸν ὄχλον, τὸ «πληθίς τῆς ψυχῆς» καὶ τὸ «πληθίς τοῦ στρατοῦ» ἔδει τότε νὰ ἐρμηνευθῶσι κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, «ὁ ὄχλος τῆς ψυχῆς», «ὁ ὄχλος τοῦ στρατοῦ». Επὶ τέλους, ἐάν τε «πληθίς» ἐάν τε «πληθὺς» εἴπῃ τις, οὔτε τοὺς εὐγενεῖς ἀδικεῖ οὔτε τοὺς δημότας, διότι τὸ «πληθίς» ἔχει πρὸς τὸ «πληθώ» ὡς τὸ «πληθὺς» πρὸς τὸ «πληθύω» καὶ «πληθύνω», διπερ ταῦτον.

Ο πρῶτος καρπὸς τῶν ἐν Γαλλίᾳ φιλολογικῶν τοῦ Κοδρικᾶ μελετῶν εἶναι ἡ κατὰ τὸ 1804 ἐκδοθεῖσα πραγματεία περὶ τῆς καθ’ ἡμᾶς ἐλληνικῆς, πρὸς ἀνασκευὴν τῶν γραφέντων ὑπὸ τοῦ γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ Βοναμοῦ. Τὸ προοίμιον τῆς πραγματείας ταύτης εἶναι ἀξιόλογον. «Ἡ παλαιὰ Ἑλλὰς (λέγει ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ὁ Κοδρικᾶς) ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν καὶ θὰ ὑπάρχῃ ἐσαεὶ ὑποκείμενον τοῦ θαυμασμοῦ τῶν πεπολιτισμένων τῆς Εὐρώπης λαῶν· ἡ Ἑλλὰς ἡ νεωτέρα οὐδένα μὲν διεγείρει θαυμασμὸν, ἐπισπάται διμως τὴν προσοχὴν τῶν λογίων καὶ τῶν περιηγητῶν τὴν περιεργίαν· τούτων πάλιν, ἀλλοι μὲν, ζηλωταὶ διντες τῆς ἀρχαίας τῆς Ἑλλάδος εὐκλείας, διατρίβουσι μόνον περὶ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, διλως δὲ διλιγωροῦσι τῶν αὐτόθι οἰκούντων· ἀλλοι δὲ, ἀδικοι διλως καὶ προκατειλημμένοι ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν αὐτῶν, διωρῶσιν ἐν τοῖς ἀπογόνοις τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν, πυγμαίους διεφθαρμένους καὶ λελωβημένους ὑπὸ τῆς δουλείας, ἀνταξίους δὲ τῆς ἀκηδείας καὶ

τῆς καταφρονήσεως παντὸς εὐπαιδεύτου ἀνθρώπου. Ολίγιστοι εἶναι οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς, πρὸς οὓς δόφείλει χάριτας ἡ Ἑλλὰς διὰ τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν διάθεσιν καὶ τὴν φιλοδίκαιον συμπεριφοράν. Οἱ ἀνεπιειχεῖς οὗτοι κατήγοροι προσάπτουσιν εἰς δλον τὸ ἔθνος τὰ ὑπάρχοντα σποράδην κακὰ, διατεινόμενοι ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι βαρβαρωτέρα τῆς Σιβηρίας καὶ ἀπαιδευτοτέρα τῆς Μαυριτανίας, καὶ ὅτι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου εἶναι κατὰ τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἔθιμα καὶ αὐτῶν τῶν Τατάρων χείρονες. Πασῶν δὲ τῶν φιλολογικῶν τούτων φαντασιοκοπιῶν προέχουσιν αἱ «Φιλοσοφικαὶ Ζητήσεις» τοῦ K. de Pauw κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ψευδολογικῶν καὶ τῶν Ὀβρεων ἐναντίον δυστυχοῦς λαοῦ, δν ὁ συγγραφεὺς οὐδέποτε ἐγνώρισε». Βλέπει δὲ ἀναγνώστης ὅτι αἱ ἀκριτομυθίαι τοῦ περιβοήτου Παυλοῦ ἐτάραξαν καὶ τὸν Κοδρικᾶν οὐχ ἥττον ἢ τὸν Κοραῆν· ἀλλὰ τὴν κυρίαν ἀφορμὴν εἰς σύνταξιν τῆς προκειμένης διατριβῆς παρέσχε πρὸς τὸν Κοδρικᾶν ἢ ὑπὸ τοῦ Βοναμοῦ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιγραφῶν ἀνάγνωσις ὑπομνήματος, περιέχοντος πολλὰς καὶ τερατιώδεις αρίστεις περὶ τῆς καθωμιλημένης ἐλληνικῆς. Οἱ Βοναμοῦ ἐβουλεύθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ γαλλικὴ γλῶσσα, ὡμα τῇ ἡγεμονίᾳ τῶν Φράγκων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἰσήχθη εἰς τὸ Ιεζαντίον καὶ «εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος». ἡ γλῶσσα δὲ ἡ γαλλικὴ, οὐ μόνον παρέμεινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον δεσπόζουσα, ἀλλὰ καὶ ἐπενήργησεν οὐ μικρὸν εἰς τὴν δημώδη ἐλληνικὴν, ἔνθα εὑρηνται πολλαὶ φραγκικαὶ λέξεις καὶ φράσεις. Ἐντεῦθεν συμπεραίνει δὲ γάλλος ἀκαδημαϊκὸς ὅτι ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ κατεσκευάσθη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ τὸ πρότυπον τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ιταλικῆς. Οἱ ἐπιφανέστατος περιηγητῆς καὶ τῶν Ἐλλήνων φίλος, κόμης Choisel-Gouffier, ὑπέδειξε πρῶτος τῷ Κοδρικᾶ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ Βοναμοῦ ἡ ἐπίκρισις τοῦ λογίου Ἀθηναίου ἔμελλε νὰ καταχωρισθῇ εἰς τὸ περὶ Ἑλλάδος πόνημα τοῦ «νέου πολίτου τῶν Ἀθηνῶν» M. Guyς, δπότε τοῦ θανάτου τὸ δρέπανον ἔκοψε τὴν πολύτιμον ζωὴν τοῦ γενναίου φιλέλληνος. Η ἐπίκρισις κατεχωρισθῇ εἰς τὸ τότε πρωτεῦον περιῳδικὸν σύγγραμμα Magasin Encyclopédique, ἀγετυπώθη δὲ τῷ 1813 ἐν Λιψίᾳ, τύποις Breitkopf & Haertel. Ο Κοδρικᾶς ἔξετάζει, πρῶτον ἀν ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ ἐδημιουργήθη κατὰ τὴν γαλλικὴν ἢ τὴν ιταλικὴν, ἢ κατ' ἀμφοτέρας ὅμοι· δεύτερον, ἀν ἀπαντῶσιν ἐν τῇ καθωμιλημένῃ λέξεις καὶ φράσεις γαλλικαὶ καὶ ιταλικαὶ καὶ τρίτον, ἀν τὰ παρὰ τοῦ Βοναμοῦ φερόμενα παραδείγματα εἶναι ἀκαταμάχητα τεμήρια τῆς κοινῆς γλώσσης Γάλλων καὶ Ἐλλήνων.

Παρατηρητέον ἐνθάδε δτι συγχρόνως σχεδὸν τῷ Κοδρικῷ ἀγεσκεύασε τὰ τοῦ Βοναμὸν δ περίφημος Βιλλοισῶν ἐν τῷ 38 τόμῳ τῶν ὑπομνημάτων τῆς Ἀκαδημίας. Κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, ἡ Ἑλληνικὴ συνίστατο κατ' ἀρχὰς ἐκ τεσσάρων κυρίων διαλέκτων, ὃν ἔκάστη κατ' ἴδιαν ἐλαχεῖτο ὑπὸ ἴδιαιτέρου λαοῦ. Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων διαλέκτων, συλλήβδην λαμβανομένην, συγέστη πέμπτη διαλεκτος, ἡ λεγομένη κοινὴ. Ἐκάστη πάλιν τῶν τεσσάρων πρώτων διαλέκτων εἶχε χυδαῖα ἴδιωματα· καὶ ὅντως, δ λεμβοῦχος τῆς Κῶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λαλῇ τὴν Ἰωνικὴν τοσοῦτον δρυτερῶς ὡς ὁ Ἰπποκράτης, ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐν Σπάρτῃ Εἰλωτες μετήρχυτο τὰς αὐτὰς φράσεις ἃς καὶ δ Λυκοῦργος. Ἡ κοινὴ διαλεκτος, συγενοῦσα ἐν ἑαυτῇ, πᾶσαν τὴν φιλοκαλίαν καὶ τοὺς γαρχατῆρας τῶν ἄλλων τεσσάρων, ὑπέστη χρόνου προϊόντος δεινὰς φθορὰς καὶ μετέπεσεν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀναλόγως πρὸς τὴν βαθμιαίαν τοῦ λαοῦ πνευματικὴν κατάπτωσιν. Ἡ νεωτέρα κοινὴ καὶ ἀπλὴ διαλεκτος (μέτρη modernη) οὖσα οἰονεὶ καινός τις τύπος τῆς παλαιᾶς κοινῆς διαλέκτου, οὔτε ἐκ στιγμιαίας ἐπαναστάσεως προῆλθεν, οὔτε ἐδημιουργήθη προβούλευμένη τινὶ ἐργασίᾳ. Εἴναι κατασκεύασμα πολλῶν αἰώνων καὶ πολλῶν ἐπαναστάσεων. Συγχωνευθεῖσα ὑστερον πρὸς τὰ βαρβαρικὰ ἴδιωματα, τὰ διασπαρέντα εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἐγένυνησε τὴν δημώδη φωνὴν, ἥν καλοῦμεν μιξοβάρβαρον γλῶσσαν· αὕτη δὲ πάλιν, παντοίας παθοῦσα ἀλλοιώσεις, διηρέθη εἰς τοσαῦτα κατ' ἴδιαν παραγλωσσήματα (jargons) ὅσαι καὶ αἱ χῶραι, ἐν αἷς λαλεῖται. Τὴν μιξοβάρβαρον ταύτην γλῶσσαν (langue gréco-barbare) διαιρεῖ δ Κοδρικᾶς εἰς τριακαΐθεντα κυριώτατα ἴδιωματα, ὑποδιαιρούμενα καὶ ταῦτα εἰς ἀπειρον παραγλωσσημάτων πληθύν. Τὰ κυριώτατα δὲ ἴδιωματα εἴναι, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, 1) τὸ τῶν Τραπεζούντων, 2) τῶν Κιονισταγιτινοπολιτῶν, 3) τῶν Νικομηδέων, 4) τῶν Μακεδόνων, 5) τῶν Θεσσαλῶν, 6) τῶν Ἀττικῶν, 7) τῶν Λακωνιῶν, 8) τῶν Ἐπτανησίων, 9) τῶν Αιγαιοπελαγιτῶν, 10) τῶν Χίων, 11) τῶν Κρητῶν, 12) τῶν Προδίων, 13) τῶν Κυπρίων. Πλὴν τῶν ἐπαρχικῶν τούτων ἴδιωμάτων, ἡ καθιέναι γλῶσσα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, δηλ. ἡ γλῶσσα ἥν λαλεῖ καὶ γράφει ἡ ὑγιῶς φρονοῦσα μερὶς τοῦ ἔθνους, σώζει τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν τύπον τῆς κοινῆς ἀπλῆς διαλέκτου. Ἡ γλῶσσα δὲ αὕτη ἔχει, κατὰ Κοδρικᾶν, τρεῖς λεκτικοὺς χαρακτῆρας· 1) τὸ ὑψηλὸν ἐκκλησιαστικὸν ὑφος, ἐλάχιστα διαφέρον τῆς ἀρχαίας φιλονῆς καθ' ὃν τρέπον ἐγράφετο αὕτη ἐπὶ τῶν τελευταίων τῆς αὐτοκρατορίας γρόνιων· 2) τὸ πολιτικὸν

ύφος, ὃ περ χρῶνται οἱ Ἑλληνες τὸ γένος ὑπάλληλοι τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἐν ταῖς ἀλληλογραφίαις καὶ ταῖς διαχλέξεσι, καὶ δπερ εἴναι ἀναμεμιγμένον πολλαῖς καὶ παντοῖαις γαλλικαῖς, ιταλικαῖς καὶ τουρκικαῖς φράσεσι καὶ λέξεσι· 3) τὸ ἐμπορικὸν ὕφος, ὅπερ, καθ' ὅσον ἀνάγεται εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν, συγίσταται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ λέξεων ιταλικῶν· 4) τὸ φιλολογικὸν ὕφος, τὸ συγκείμενον ἐξ ἀρχαίων ὅρων καὶ ἔκφράσεων κατὰ τὸν τύπον τῆς νεωτέρας διαλέκτου. Τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην τοῦ λόγου ὕφην προσπαθεῖ ἡ Ὅγιὴς τοῦ ἔθνους μερὶς νὰ καθάρῃ τῶν παρεισάκτων βαρβάρων λέξεων, ἀνάγουσα αὐτὴν, ἐφ' ὅσον δυνατὸν, εἰς τὴν καλλονὴν τῆς παλαιᾶς μητρός· αὗτῇ δὲ καὶ μόνῃ ἡ γλῶσσα, συναπαρτίζει τὴν ἀληθῆ νεώτεραν ἐλληνικὴν, διντὶς εἴναι ὀρθοεπὴς καὶ διότι ἔχεται τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κανόνων τῆς κοινῆς διαλέκτου. "Ωστε, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, ἡ ἀληθῆς νεωτέρα ἐλληνικὴ εἴναι ἐκείνη ἡ γλῶσσα, ητίς, ἔχουσα τὸν τύπον τῆς κοινῆς ἀπλῆς διαλέκτου, φυλάττουσα δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς κανόνας τῆς παλαιᾶς κοινῆς, συνδιαφυλάττει καὶ τὸν χαρακτῆρα, ἀποστέργουσα πᾶσαν ξενικὴν φράσιν. Πᾶν ίδιωμα, φέρον μὲν τὸ ὄνομα τῆς κοινῆς γλώσσης ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν χαρακτῆρα τὸν ὑποτετυπωμένον ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ὀρισμῷ, δέον νὰ ὑποληφθῇ ίδιαιτερον παραγλώσσημα, ἐπομένως δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς γενικὸν παράδειγμα. 'Ο προσδιορισμὸς τῆς γραφομένης γλώσσης ἀπόκειται μόνον εἰς ίδιαιτέραν τάξιν ἀνδρῶν, ὃν τὸ κοινὸν ὕφος καθορίζει τοὺς χαρακτῆρας τῆς καθόλου γλώσσης. Χωρὶς παιδεύσεως, χωρὶς φιλολογικῶν παρορμήσεων, καὶ χωρὶς τυπογραφείων, δὲν ἀποδειχγύονται κλασικοὶ συγγραφεῖς. Τίς δὲ ὁ ἀγνοῶν ὅτι πάντων τούτων τῶν ἀγαθῶν εἴναι εἰσέτι ὅλως ἔρημοι οἱ "Ἐλληνες; 'Αλλ' ὅμως ὑπάρχουσι παρ' "Ἐλλησιν ἀνδρες πεπαιδευμένοι, ὃν τὰ πονήματα, ἐξεταζόμενα κατὰ λεκτικὴν ἔννοιαν, εἴναι ἀξια νὰ προσαγορευθῶσι κλασικά. Μνημονεύει ἐπὶ πᾶσιν ὁ Κοδρικᾶς τὰ ἀνέκδοτα συγγράμματα τοῦ αὐθέντου Καρατζᾶ ὡς ἀρχέτυπα ὀρθοεποῦς καὶ γλαφυρᾶς λέξεως, τὰς Ἐγκυκλίους ἐπιστολὰς τοῦ Οίκουμενικοῦ Πατριάρχου Σχιμουήλ τοῦ Χαντζερῆ, τὰ διάφορα συντάγματα τοῦ μελιγλώσσου Κριτίου, «ἐγδέξου συγγραφέως τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς», τὸ ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας ἀναλώμασι τοῦ αὐθέντου Μαυροκορδάτου τυπωθὲν τρίγλωσσον λεξικὸν, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ λεξικοῦ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, καὶ τὰς Διδαχὰς τοῦ ἐπισκόπου Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων, Μηνιάτου. 'Ο ἐκ Κερκύρας (γρ. Κεφαλληνίας) περιώνυμος

οὗτος ιεροκήρυξ ἐκήρυξε τὸν θεῖον λόγον ἐν τῇ κοινῇ τοῦ ἔθνους λαλιᾳ μετὰ πάσης δρθύτητος καὶ ἀκριβορρήμασύνης. Οὐδεμία λοιπὸν ὑφίσταται ἀμφιβολία ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα προσδιωρίσθη, κατὰ τὸν Κοδρικᾶν, ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐν τῇ τῶν ἡγεμόνων Μολδοβλαχίας. 'Ο Βοναμὸν παρετήρησε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τῶν τότε χρόνων ἐλάλουν γλωσσαν διεφθαρμένην καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀδιανόητον πρὸς τοὺς ἄλλους Ἐλληνας. Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται ὁ Κοδρικᾶς ὅτι ἡ φωνὴ τῶν Ἀθηναίων ἦτο ἡ Ἑλλασσον πάντων τῶν ἄλλων ἴδιωμάτων διεφθαρμένη καὶ ὅτι ἐν τῷ ἀστει τῆς Παλλάζος ἐλαλεῖτο γλῶσσα, ἡς δὲ λεκτικὸς τύπος ἦτο Ἑλληνικώτερος καὶ παλαιότερος ἢ πανταχοῦ ἄλλοθι τῆς Ἐλλάδος. Περὶ δὲ τῆς χρήσεως φραγκικῶν καὶ ἴδιως ἵταλικῶν λέξεων, ἀντιλέγει ὁ Κοδρικᾶς ὅτι ἔνιας τῶν ἔηθεν ἵταλικῶν φράσεων εἶναι παλαιόταται Ἑλληνικαί. Οἱ νεώτεροι Ἐλληνες, προσεπάγεται, μεταχειρίζονται συγκίθιως τὴν λέξιν καλὰ ἐν ᾧ ἔννοιᾳ καὶ οἱ Γάλλοι τὸ heureusement· λέγουσι «καλὰ καὶ τὸ ἐκατάλαβες» «heureusement que tu l'a compris» ἡ ἔκφρασις δὲ αὕτη δὲν εἶναι τι ἔνιον. 'Ο Δημοσθένης λέγει που τῶν Ὁλυμπιακῶν «καλῶς ἀν ἔπραξαν Ὅλύμπιοι μὴ πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν Λασθένει πιστεύσαντες». 'Ἐν τῇ ἔννοιᾳ τοῦ ἵταλικοῦ benchè, καὶ τοῦ γαλλικοῦ bien que, οἱ νεώτεροι Ἐλληνες μετέρχονται τὴν φράσιν ἀγκαλὰ καὶ. 'Αλλὰ τοῦτο τὸ ἀγκαλὰ καὶ οὔτε παρὰ τὸ benchè τῶν ἵταλῶν οὔτε παρὰ τὸ bien que τῶν Γάλλων παρεγένετο· ἀλλ' εἴναι, κατὰ Κοδρικᾶν, πιστὴ παράφρασις τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ εὖ τ' ἀν, εἰς ὃ ἀνάγονται αἱ οἰκεῖαι ἵταλικαι καὶ γαλλικαι φράσεις Τὸ εὖ ἐν τῇ ἐκδοχῇ τοῦ bien ἔξαγγέλλεται ἐκάστοτε ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ διὰ τοῦ καλά· τὸ μόριον τε ἀγαπληροῦται διὰ τοῦ καὶ, τὸ δὲ καὶ καὶ τὸ τε εἴναι ἐκ τῶν λεγομένων παραπληρωματικῶν· ὕστε τὸ «ἀν καλὰ καὶ» οὐδὲν ἄλλο εἴναι· ἡ κατὰ λέξιν μετάφρασις τοῦ εὖ τ' ἀν!! 'Ἐν τέλει ὁ Κοδρικᾶς ἐπικαλεῖται εὐγλώττως τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν μεθ' ὑποκαρδίου ἐνθουσιασμοῦ μνημονεύων τῆς πατρίδος. «Ἐπικαλοῦμαι τὴν φιλόφρονα ὑμῶν ἐπιείκειαν ἐπ' ἀγαθῷ ἔθνους, πρὸς δὲ ἡ Εὐρώπη ὁφείλει τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἡμερώσεως αὐτῆς καὶ τῆς παιδείας. Καταπεπονημένος ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἔξεστηκὼς ἐκ τῆς φύσεως αύτοῦ δὲ ἄλλοτε τοσοῦτον εὐχλεής λαὸς οὔτος μικρᾶς μόνον χρήζει παρορμήσεως καὶ ἐπικουρίας, ὅπως θεραπεύσῃ τὰ γράμματα καὶ ἐπαναγάγῃ τὰς Μουτακίδας εἰς τὴν ἀρχαίαν κοιτίδα· τότε δὴ τότε, ἡ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ,

προσλαμβάνουσα τὸ θέλγητρού καὶ τὸ σθένος ὃν εἶναι δεκτική, θὰ ἀποβῆ τοσοῦτον περικαλλής ὅσον ἡ γλῶσσα τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Δημοσθένους».

Ο ἐπίλογος οὗτος οὐδεμίαν ἐπιδέχεται σύγκρισιν πρὸς τὸν λαμπρὸν καὶ κατανυκτικώτατον τοῦ Κορχῆ ἐπίλογον ἐν τῷ «Ὕπομνήματι περὶ τῆς νῦν καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι». ἐκδηλοῖ ὅμως τὴν φιλόπατριν τοῦ Κοδρικᾶ γνώμην, εἰ καὶ ὅλη ἡ φιλολογικὴ τοῦ Ἀθηναίου εὐπατρίδου διατριβὴ καταμηνύει ὡς μὴ ὕφελε μικρὰν περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐπιτήμην. Η διαλρεσις τῆς καθωμιλημένης εἰς τρεις καίδεκα διαλέκτους εἶναι τοσοῦτον αὐθαίρετος καὶ μωράς ὅσον καὶ ἡ διάχρισις τῆς γραφομένης εἰς τέσσαρας χαρακτήρας. Οὐδὲν ἦτον ἀστήρικτα ἐν πολλοῖς εἶναι ὅσα λεπτολογεῖ περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ διαπλάσεως τῆς κοινῆς διαλέκτου. Άλλ' ἡ ἀνεπιστημοσύνη τοῦ Ἀθηναίου φιλολόγου διατραγοῦται ίδιως ἔνθα λέγει ὅτι «οἱ ἐν Κῷ λεμβοῦχοι» δὲν ἔτο δυνατὸν νὰ λαλῶσι τὴν ἴωνικὴν τοσοῦτον δρθοεπῶς ὡς ὁ «Ιπποκράτης» ἀγνοῶν ὅλως ὅτι οἱ Κῷοι ἥσαν Δωριεῖς τὸ γένος καὶ ὅτι Δωριεῖς ἐπ' ἵστης ἥσαν ὁ «Ηρόδοτος» καὶ ὁ «Ιπποκράτης», εἰ καὶ ἔγραψαν ἰωνιστὲ, ἔνεκα τῆς προγενεστέρας διαπλάσεως τῆς ἰωνικῆς λογογραφίας. Ο ισχυρισμὸς τοῦ Κοδρικᾶ ὅτι τὸ «ἀγκαλὰ» εἶναι κατὰ λέξιν παράφρασις τοῦ ἀρχαίου «εὗτ' ἄν» ἔχει τι τερατῶδες. Τὸ χρονικὸν μέριον «εὗτε» καὶ τὸ καθωμιλημένον «ἀγκαλὰ» εἶναι ὅλως ἀσχετα ἀλλήλοις, μάτην δὲ ὁ Κοδρικᾶς ἐμόχυθησε νὰ συνάψῃ τὰ ἀσύγαπτα. Τὸ «ἀγκαλὰ» εἶναι κατὰ λέξιν μετάφρασις οὐχὶ τοῦ benchè ἀλλὰ τοῦ sebbene, ὡς δρθότατα παρετήρησε βραδύτερον καὶ αὐτὸς ὁ Κοραῆς. «Τὸ «ἀγκαλὰ ἔγραψε» ἢ «καλὰ καὶ ἔγραψε» εἶναι ίταλισμὸς, εἰς τὸν ὅποιον ἔξ ἀπροσεξίας ἔπεισαν πολλάκις καὶ οἱ ὄντως σοφοί μας. Ο Κοδρικᾶς νομίζει τὸ συναπτικὸν «ἀγκαλὰ καὶ» ἀληθῶς σημαντικὸν τοῦ χρονικοῦ ἐπιφρήματος τῶν παλαιῶν «εὗτ' ἄν» συνωνύμου τοῦ «ὅτ' ἄν» ἢ «ἔταν». Νομίζει ὅτι οἱ παλαιοὶ ἔλεγχον ἀδιαφόρως «εἰ καὶ», «καίτοι ἄν», «εἰ καὶ μάλα», «εὗτ' ἄν». Νομίζει ὅτι ἀντὶ τούτων οἱ Λατίνοι (καὶ αὐτοὶ ἀδιαφόρως) ἔλεγαν etiamsi, quamvis, quando quidem, quam bene. Νομίζει ὅτι ἀπὸ τὸ τελευταῖον τοῦτο quam bene, ἐγεννήθη τῶν Ιταλῶν τὸ benchè καὶ τῶν Γάλλων τὸ bien que. Άλλὰ τὸ «εὗτ' ἄν» σημαίνει γρόγον, καὶ ποτε ὄμοιώσιν, ἢ παραβολὴν, καὶ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν μὲ τὰ μέρια «εἰ καὶ» «καίτοι» «εἰ καὶ μάλα» τὰ ὅποια οἱ Ρωμαῖοι ἐκφράζουσι διὰ τοῦ etiamsi, quamvis, καὶ ἀλλῶν τιγῶν μορίων, ἀλλ' ὅχι διὰ τοῦ quandoquidem, τὸ δροῖον σημαίνει «ἐπεὶ» «ἐπειδὴ» «ἐπάγω»

«έπειδαν» καὶ σπανίως λαμβάνεται ὡς λεοδύναμον τοῦ «εὗτ' ἀν»· οὔτε διὰ τοῦ quam bene, τοῦ δποίου ἢ σημασίᾳ ἀναλογεῖ μὲ τὸ θαυμαστικὸν ἢ ἐπιτατικὸν «ῶς καλῶς». Ἰδρωτας αἰματος ἐπειριχύθη ὁ σοφὸς Κοδρικᾶς γὰρ μᾶς διδάξῃ ὅτι τὸ «ἀν καλὰ» δὲν κατάγεται ἀπὸ τῶν Ἰταλῶν τὸ benchè. Ἀν ἐσυμβουλεύετο τὰ ἵταλικὰ λεξικὰ, καὶ τοὺς Ἰταλοὺς ἥθελ’ ἐλευθερώσειν ἀπὸ τὰς διδαχάς του, καὶ αὐτὸς, πολλὴν χρείαν ἔχων διδαχῆς, ἥθελε μάθειν, ὅτι τὸ «ἀγκαλά» ἢ «ἀν καλὰ» εἶναι κατὰ λέξιν μίμημα τοῦ se bene ἢ se bene (ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἰταλοὶ διστῶς τὸ γράφουσιν ὡς ἥμεῖς) καὶ τὸ se bene τοῦτο εἶναι συνώνυμον τοῦ benechē. Ἀλλὰ καὶ δσα γράφει περὶ τῆς ἀνοθεύτου δῆθεν τῶν Ἀθηναίων φωνῆς ἐμφαίνουσι μείζονα στοργὴν πρὸς τὴν μητρίδα γῆν ἢ πρὸς τὴν ἴστορικὴν ἀληθειαν. Τῶν Ἀθηναίων ἡ ὀρθορρήμοσύνη, ἣν ἐγκωμιάζει δι σφόδρα ἀθηναΐζων Κοδρικᾶς, εἶναι λίαν ἀμφισβήτησιμος. Θεοδόσιος δι Ζυγομάλας, πρωτονοτάριος καὶ ἔξαρχος τοῦ Πατριαρχείου, ἐπιστέλλων τῷ 1581 πρὸς τὸν γερμανὸν καθηγητὴν Κρούσιον, γράφει πρὸς τοῖς ἄλλοις. «Καὶ τὸ δὴ χείριστον, τοὺς ποτὲ σοφωτάτους Ἀθηναίους εἰ ἥκουσας, δικρύων δὲν ἐγένου μεστός· δσον γάρ ὑπερεπερίσσευσέ ποτε ἐν αὐτοῖς ἢ καθαρὰς καὶ ἄδολος καὶ Ἑλλήνων φωνὴ, τόσον ἢ βάρβαρος ἐπληθύνθη καὶ ἀκούεται ἔξοχα πάντων». Ἔτερος δὲ τοῦ Πατριαρχείου λειτουργὸς, Συμεὼν δι Καβάσιλας, ρήτωρ καὶ μέγας ἐρμηνευτὴς τῶν θείων γραφῶν ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἐπιστέλλων καὶ οὕτος πρὸς τὸν Κρούσιον τῷ 1578 «περὶ δὲ τῶν διαλέκτων (προσεπάγεται) τι ἀν εἴποιμι, πολλῶν οὐσῶν καὶ διαφόρων, ὑπὲρ τὰς ἔβδομήκοντα; Τούτων δ' ἀπασῶν ἡ τῶν Ἀθηναίων χειρίστη... οὖς οἱ τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντες, καλῶς τὰ πολλὰ φθεγγόμενοι, βαρβάρους τοπαράπταν ἀποκεκλήκασι, τούτους βδελυττόμενοι». Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐκκαιδεκάτου αἰῶνος οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν οἱ παχυστομώτατοι καὶ τραχυστομώτατοι πάντων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀπόδειξις ὅτι, ἀρχομένης τῆς καθ' ἥμεῖς ἐκκτοντηρίδος, προσέλαβον αἴφνης τοσκύτην εὐστομίαν, δσην προσνέμει αὐτοῖς δι Κοδρικᾶς. Ἀλλὰ καὶ τὰ πονήματα δσα καταλέγει δι Λογοτέλεος φιλόλογος ὡς πρότυπα ἑλληνικῆς φράσεως, εἶναι δλως ἀγύπαρκτα ἢ ἀνέκδοτα, ἐμνημονεύθησαν δὲ μόνον λόγῳ φιλοφίλου ροπῆς, ἢ εἰς ἔνδειξιν εὐχαριστίας δι' ἥν ἀπέλαβεν δι Κοδρικᾶς εὔνοιαν παρὰ πατριαρχῶν καὶ ἡγεμόνων. Αἱ ἀνυπέρβλητοι συγγραφαὶ τοῦ αὐθέντου Καρατζᾶ καὶ τοῦ ρέκτου καὶ ὑπέρφρονος πατριάρχου Σαμουήλ διατελοῦσιν ἔτι καὶ νῦν ἀνέκδοτοι· περὶ δὲ τῶν ἔξοχων ἕργων τοῦ μεγάλου ἐκκλησιάρχου

Νικολάου Κριτίου, οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν ἢ ὅτι συνέταξε βυζαντινῷ τρόπῳ μελέτας καὶ λόγους ἐγκωμιαστικοὺς, ματέφρασε δὲ καὶ τὴν λογικὴν τοῦ Κορυδαλλέως ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν αρχούντων, ἵσως ἵνα διδαχθῶσιν αὐτόθιν οἱ ἀλογοι Τούρκοι τοὺς κανόνας τοῦ διανοεῖσθαι.¹⁰ Ο Κοδρικᾶς, μεγαλύνας τοὺς μικροὺς καὶ ἀσήμους, φανερώσας τοὺς ἀφανεῖς, εὐγενίσας τοὺς δυσγενεῖς, ὑμνήσας δὲ τοὺς φίλους καὶ πρωστάτας αὐτοῦ πατριάρχας, βαεβόδας καὶ ἐκκλησιάρχας, ἐπιφύδνως καὶ ἔκ προνοίας ἐσιώπησε περὶ τοῦ ἀνδρὸς, διστις ἐπρώτευεν ἡδη παρὰ τοῖς "Ἐλλησι κατά τε τὴν μάθησιν, τὴν σεμνοπρέπειαν καὶ τὰς περὶ ἔθνικῆς ἀναπλάσεως ἐπόψεις, οὗ τὸ δνομα ἐφέρετο μετὰ θυμασμοῦ ἀγὰ πάντων τὰ στόματα καὶ οὐδὲ ὁ δέσυγράφος κάλαμος ἔχαραττε τότε γέον καὶ ἀξιομέμητον λόγου χαρακτῆρα, ἀμα δὲ ἐπληγττε εὐθυρσῶς τὰς τεταριχευμένας παραδόσεις τοῦ σχολαστικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς δουλόφρονος εὐγενείας τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἀρχόντων.

Εἰς τοὺς πεπαιδευμένους καὶ πρὸς τὰς δργὰς δέσυρρόπους ἄνδρας συμβαίνει πολλάκις ᾧ τι καὶ εἰς τοὺς σφόδρα ἐρωτολήπτους· ἐλαχίστη καὶ οὐδαμινὴ αἰτία δύναται νὰ παράσχῃ διατριβὴν πρὸς ἀτελευτήτους λόγους καὶ ἐριστικὰς συζητήσεις. Η μῆνις τοῦ Κοδρικᾶ, ἐπὶ πολλὰ ἔτη καιροσκοποῦσα, εὗρεν ἐπὶ τέλους ἦν ἐπόθει διέξοδον, δύντος εἰς τοῦτο ἀφορμὴν τοῦ «Λογίου Ἐρμοῦ». Μετὰ περιπαθεῶς θυμηδίας μνημονεύμεν τῆς φιλολογικῆς ταύτης ἐφημερίδος, ἥτις ὑπῆρξεν ἐν τοῖς τότε γρόνοις ἐκ τῶν αυριωτάτων μοχλῶν τῆς πνευματικῆς τῶν Ἐλλήνων ἀναγεννήσεως, καὶ ἀληθὲς σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐδίδαξαν εἰς ἐπήκοον δλου τοῦ γένους οἱ ἔξοχώτατοι καὶ μάλιστα φιλοπάτριδες τῶν τότε λογίων. "Ο, τι ἐλέχθη περὶ τῆς γαλλικῆς Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων" — le Journal des Débats a été plus qu'un organie; une institution· il a été surtout une école d'hommes d'Etat, politiques, diplomates, financières, — δυνατὸν νὰ λεγθῇ μέχρι τινὸς εὐλόγως καὶ περὶ τοῦ «Λογίου Ἐρμοῦ», τῆς πρώτης ἐν Εὐρώπῃ συσταθείσης φιλολογικῆς ἐφημερίδος, ἥτις ἐγένετο οὕτως εἰπεῖν τὸ τέμενος τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, καθ' ὃν χρόνον αἱ ἑλληνίδες Μοῦσαι, φεύγουσαι τὸ πάτριον ἔδαφος, ἐξῆτουν σωτηρίας καταφυγὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐν τῇ ξενιτελᾳ ἀδημογούντων καὶ πενομένων λογίων Ἐλλήνων. Ἐν τῇ συμφορᾷ τοῦ Ξύνους, οἱ συντάκται καὶ συνεργάται τοῦ «Λογίου Ἐρμοῦ» ἥσαν οἱ παρήγοροι, εὐπρωαίρετοι καὶ μεγαλόφρονες τῶν δικαιών τοῦ γένους ὑπέρμαχοι· βίον ἀληθην ἀγοντες, περίλυποι ἐπὶ τῇ ἀπατρίᾳ, αὐτόχρημα φυγάδες, ὑπέμειναν πάσας τὰς ταλαιπωρίας καὶ